

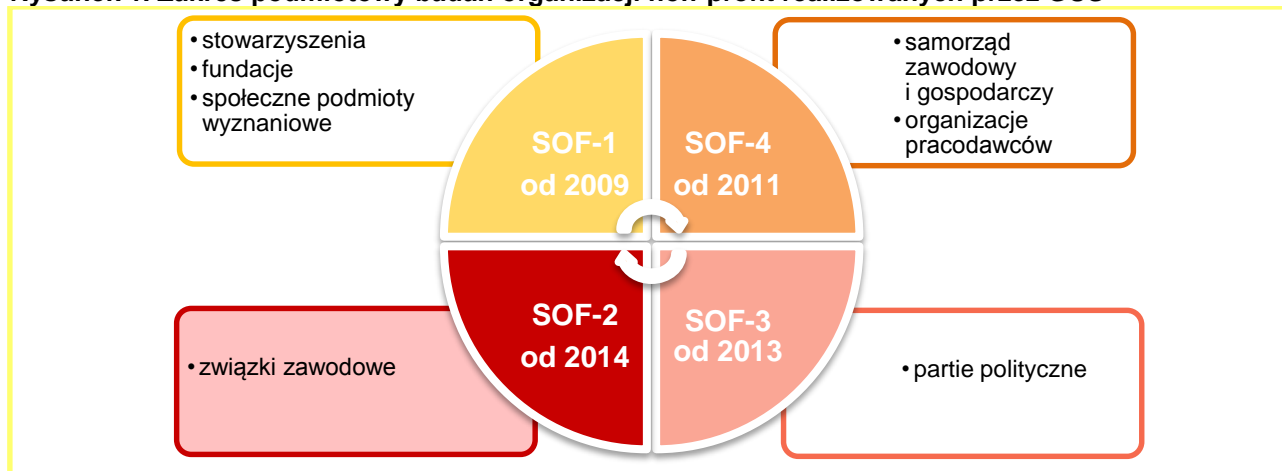
Związki zawodowe w Polsce w 2014 r.

W 2014 r. aktywną działalność prowadziło 12,9 tys. jednostek organizacyjnych związków zawodowych, co stanowiło 66% podmiotów tego typu zarejestrowanych w rejestrze REGON. Organizacje te zrzeszały łącznie 1,6 mln członków. Co czwarta osoba zrzeszona w związkach zawodowych zajmowała się zawodowo edukacją. Najwyższy odsetek związkowców wśród pracowników wystąpił w sekcji PKD górnictwo i wydobywanie. Większość zakładowych organizacji związkowych działała w podmiotach sektora publicznego (66%).

WSTĘP

Niniejsza notatka jest pierwszym od 25 lat opracowaniem GUS na temat związków zawodowych i stanowi powrót do zapoczątkowanej w 1930 r. tradycji badań statystycznych tej zbiorowości. Badanie *Działalność związków zawodowych i jej uwarunkowania społeczno-ekonomiczne* na formularzu SOF-2¹ zostało zrealizowane w celu wypełnienia luki informacyjnej w zakresie podmiotowym badań trzeciego sektora. Związki zawodowe są drugą co do liczebności zbiorowością sektora non-profit i ostatnią grupą, która została objęta obserwacją statystyczną².

Rysunek 1. Zakres podmiotowy badań organizacji non-profit realizowanych przez GUS

Podstawą funkcjonowania związków zawodowych jako podmiotów reprezentujących interesy pracowników jest wolność zrzeszania się, która została zapisana w Konstytucji RP³. Szczegółowe zasady tworzenia i funkcjonowania organizacji związkowych określa ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych⁴, zgodnie z którą *związek zawodowy jest dobrowolną i samorządną organizacją ludzi pracy, powołaną do reprezentowania i obrony ich praw, interesów zawodowych i socjalnych. Związek zawodowy jest niezależny w swojej działalności statutowej od pracodawców, administracji państwowej i samorządu terytorialnego oraz od innych organizacji*⁵.

¹ Ujęte w Programie Badań Statystycznych Statystyki Publicznej na rok 2014.

² Badania poszczególnych typów organizacji sektora non-profit są systematycznie wdrażane przez GUS od 2009 r., zgodnie ze *Strategią rozwoju badań statystyki publicznej w zakresie trzeciego sektora i kapitału społecznego* z dnia 23.11.2009 r.

³ Art. 58 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483, z późn. zm.).

⁴ Tekst jednolity (Dz. U. z 2014 r. poz. 167 z późn. zm.).

⁵ Art. 1 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. z 2014 r. poz. 167 z późn. zm.).

Rysunek 2. Teoretyczny schemat struktur organizacyjnych związków zawodowych

Źródło: Opracowanie na podstawie ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych.

Podstawową formą organizacyjną związków zawodowych są organizacje zakładowe zrzeszające pracowników poszczególnych zakładów pracy. Drugą formą zrzeszeń pracowników są międzyzakładowe organizacje związkowe, których członkami mogą być pracownicy z przynajmniej dwóch zakładów pracy. W szerszym znaczeniu związek zawodowy może być też organizacją zrzeszającą inne związki zawodowe. Zakładowe i międzyzakładowe organizacje, jako osoby prawne, mogą tworzyć ogólnokrajowe zrzeszenia związków zawodowych (federacje). Federacje natomiast mogą należeć do ogólnokrajowych organizacji międzyzwiązkowych (konfederacji).

Ustawa o związkach zawodowych nadała związkom prawo do swobodnego określania swych struktur organizacyjnych w ramach własnych statutów. W Polsce od ponad 25 lat funkcjonuje pluralistyczny model ruchu związkowego, charakteryzujący się mnogością podmiotów, oparty zarówno na strukturze branżowo-zawodowej, jak i terytorialnej⁶. Wielość organizacji związkowych i ich niezależność powoduje, że struktury organizacyjne związków zawodowych są w praktyce bardzo różnorodne i wykraczają poza schemat teoretyczny przedstawiony na Rysunku 2.

Odrębnym typem związków zawodowych, są związki zawodowe rolników indywidualnych, które działają na podstawie ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. o związkach zawodowych rolników indywidualnych⁷. Zrzeszają one rolników prowadzących gospodarstwa rolne oraz osoby im bliskie, pracujące stale wraz z nimi w tych gospodarstwach.

Swoboda związków zawodowych w kształtowaniu swoich struktur wiąże się z tym, że organizacje te mogą powoływać jednostki organizacyjne na poziomie zakładowym i ponadzakładowym, a te z kolei uzyskują osobowość prawną w wyniku uchwały swoich organów statutowych⁸. Dodatkowo w ramach struktur związkowych funkcjonują również jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. Organizacje posiadające podległe jednostki organizacyjne prowadzą na własne potrzeby wewnętrzne rejestry organizacji, niezależne od administracji publicznej. W związku z tym, część podmiotów posiadających osobowość prawną nie jest zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS)⁹. Choć wszystkie organizacje związkowe mające osobowość prawną są zobowiązane do rejestracji w rejestrze REGON¹⁰ to zdarzyły się takie, które tego

⁶ *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, K. W. Baran (red.), Warszawa 2013, s. 490.

⁷ Dz. U. 1989 nr 20 poz. 106, z późn. zm.

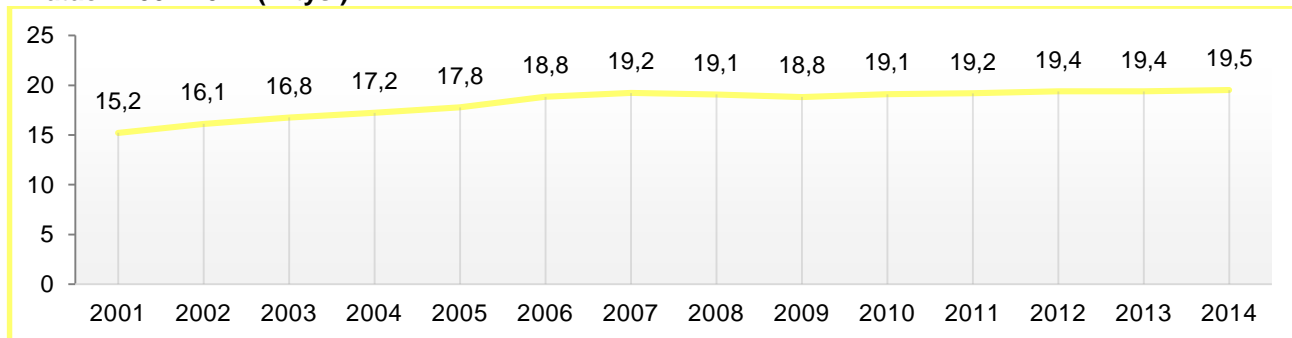
⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2007 r., II PK 196/06, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 1993 r., I PZP 73/93.

⁹ Obowiązek rejestracji w KRS wynika z art. 14 ust. 1 ustawy o związkach zawodowych. Postępowanie rejestrowe jest prowadzone na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym. Obowiązek rejestracji dotyczy związków zawodowych, a nie ich jednostek organizacyjnych (uchwała siedmiu sędziów SN z dnia 25 marca 1993 r., I PZP 73/93).

¹⁰ Obowiązek ten wynika z art. 30 pkt. 1 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. 2012 r. poz. 591, z późn. zm.).

obowiązku nie dopełniły¹¹. Zbiorowość jednostek zarejestrowanych w REGON stanowiła podstawę doboru jednostek do badania związków zawodowych.

Wykres 1. Liczba jednostek organizacyjnych związków zawodowych zarejestrowanych w REGON w latach 2001-2014 (w tys.)

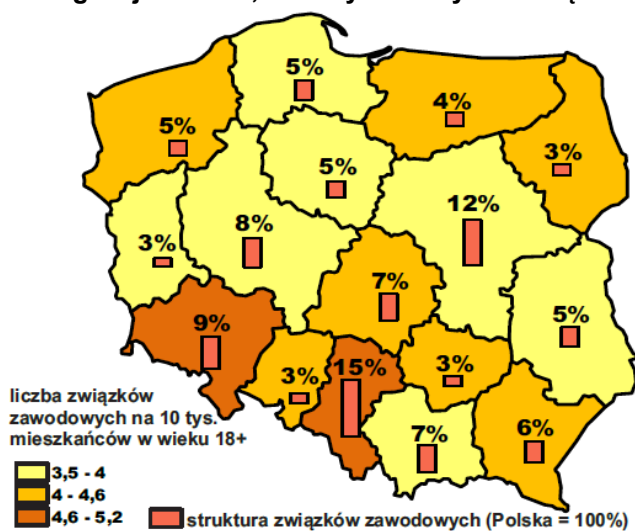

Na koniec 2014 r. w rejestrze REGON zarejestrowanych było 19,5 tys. jednostek organizacyjnych związków zawodowych posiadających osobowość prawną. Dane rejestrowe pozwalają śledzić dynamikę liczby tych podmiotów. W latach 2001-2006 obserwowany był umiarkowany przyrost liczby zarejestrowanych w rejestrze REGON związków zawodowych (po 3%-6% rocznie) i stabilizacja ich liczby w latach 2007-2014 na poziomie około 19 tys. (roczne zmiany nie przekraczały 1%).

LICZBA AKTYWNYCH ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

W 2014 r. spośród 19,5 tys. zarejestrowanych w REGON związków zawodowych aktywną działalność prowadziło 12,9 tys. organizacji (66% zarejestrowanych związków zawodowych). Największą ich część stanowiły zakładowe organizacje związkowe (78%), następnie międzyzakładowe organizacje związkowe (18%). Ponadto na terenie kraju działały też federacje, konfederacje i ich struktury terenowe lub branżowe, a także tzw. jednolite związki zawodowe - w sumie aktywnych podmiotów tych typów było około 0,3 tys. (tj. 2%). Najmniej licznymi grupami były natomiast podzakładowe organizacje związkowe¹² (1%) oraz związki zawodowe rolników indywidualnych (jedynie 0,1%).

Mapa 1. Struktura terytorialna związków zawodowych i ich liczba na 10 tys. dorosłych mieszkańców według województw, w których miały siedzibę w 2014 r.

Siedziby związków zawodowych w 92% zlokalizowane były w miastach, a jedynie w 8% na wsi. Rozmieszczenie związków zawodowych w przekroju wojewódzkim nie jest typowe dla organizacji non-profit. Największa ich część miała swoje siedziby na terenie województwa śląskiego (15%), podczas gdy inne typy organizacji mieszczą się najczęściej w województwie mazowieckim. Zlokalizowanie największej liczby tych jednostek na terenie województwa śląskiego jest związane z umiejscowieniem tam zakładów pracy, zajmujących się górnictwem i wydobywaniem¹³. Kolejnym województwem pod względem liczby związków zawodowych było województwo mazowieckie (12%), w którym ponad połowa organizacji ulokowana była w Warszawie. Stosunkowo duża część organizacji związkowych miała swoją siedzibę w województwie dolnośląskim (9%) i województwie wielkopolskim (8%). Najmniej związków zawodowych działało na terenie województw: lubuskiego, opolskiego, podlaskiego, świętokrzyskiego (po 3%).

¹¹ Skala braku rejestracji w REGON jednostek z osobowością prawną nie jest wysoka – zidentyfikowane w trakcie opracowania danych przypadki stanowiły mniej niż 1% w odniesieniu do liczby aktywnych związków zawodowych, które były objęte badaniem.

¹² Mała liczba podzakładowych organizacji związkowych uczestniczących w badaniu wynika m.in. z tego, że w większości związków zawodowych podzakładowe organizacje związkowe nie uzyskują osobowości prawnej.

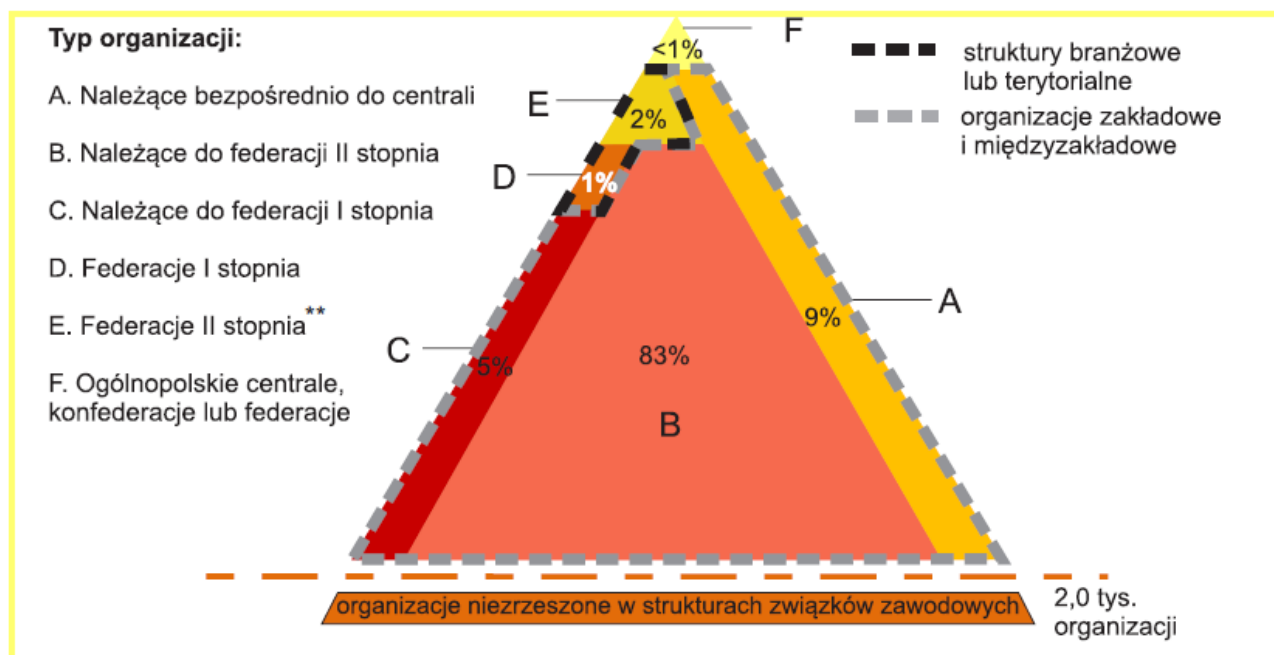
¹³ Jest to sekcja PKD o najwyższym uzwiązkowieniu – patrz Wykres 3.

Inaczej kształtował się wskaźnik dostępności związków zawodowych dla mieszkańców województw. Jeżeli wziąć pod uwagę liczbę osób w wieku 18 lat i więcej mieszkających w poszczególnych województwach to najczęściej organizacji na 10 tys. dorosłych osób było zlokalizowanych na terenie województwa: śląskiego (5,2), dolnośląskiego (4,7), łódzkiego, opolskiego i podkarpackiego (po 4,4). Najniższe wartości tego wskaźnika wystąpiły natomiast w województwach kujawsko-pomorskim, małopolskim (po 3,5) oraz mazowieckim (3,6).

STRUKTURA ORGANIZACYJNA

W 2014 r. 10,9 tys. spośród 12,9 tys. aktywnych organizacji związkowych (82%) tworzyło rozbudowane struktury organizacyjne. Pozostałe organizacje, tj. 2,0 tys. funkcjonowało samodzielnie, nie wchodząc w skład szerszych struktur związkowych. Rekonstrukcja struktur organizacyjnych związków zawodowych w oparciu o dane empiryczne pozwala wyróżnić trzy typy hierarchicznego ukształtowania struktur związkowych. Typy struktur różnią się od siebie liczbą poziomów, na których działają organizacje związkowe – od 2 do 4. Najpopularniejszym typem jest trzystopniowa hierarchia, składająca się z organizacji zakładowych i międzyzakładowych zrzeszonych bezpośrednio w strukturach branżowych lub terytorialnych, a te w jednej z ogólnopolskich organizacji zrzeszającej związki zawodowe. W ramach tego modelu funkcjonowała największa liczba organizacji - ponad 84% wszystkich związków zawodowych zrzeszonych w strukturach. Drugą pod względem rozpowszechnienia była hierarchia dwustopniowa – są to organizacje zakładowe lub międzyzakładowe, które bezpośrednio należą do ogólnopolskich central, konfederacji lub federacji. Grupa tych organizacji liczyła ponad 9% wszystkich zrzeszonych związków zawodowych. Trzeci typ struktury związków był najbardziej rozbudowany, gdyż składał się z czteropoziomowej hierarchii. Na pierwszym poziomie znajdowały się organizacje zakładowe i międzyzakładowe zrzeszone z reguły w strukturach terytorialnych, które przynależały następnie do struktur branżowych (czasem były też terytorialne federacje branżowe, które zrzeszone były w strukturach terytorialnych). Na ostatnim, czwartym poziomie działały centrale i konfederacje. Organizacji zrzeszonych według tego modelu było ponad 6%.

Rysunek 3. Związki zawodowe według typów struktur w 2014 r.

*Prezentowany schemat nie jest dokładnie wyskalowany ze względu na konieczność zachowania przejrzystości prezentowanych danych.

** Łącznie z jednolitymi organizacjami związkowymi.

Ukształtowanie struktur organizacyjnych związków zawodowych w bezpośredni sposób wynika ze zróżnicowania branżowego i terytorialnego tworzących je organizacji związkowych. Widoczne jest ono na poziomie istniejących struktur federacyjnych, ale też pomiędzy organizacjami bezpośrednio zrzeszonymi w centralach związkowych. Natomiast grupa podmiotów reprezentujących interesy tych wszystkich organizacji związkowych na poziomie centralnym była relatywnie wąska i liczyła około 40 jednostek.

Najczęściej organizacje zrzeszone w strukturach związków zawodowych należały do trzech central związkowych reprezentujących związki w Trójstronnej Komisji do Spraw Społeczno-Gospodarczych¹⁴. W 2014 r. reprezentowały one łącznie ponad 93% ogólnej liczby zrzeszonych związków zawodowych. Organizacje należące do central związkowych tworzyły częściej 3- i 4-poziomowe struktury organizacyjne niż pozostałe sfederalizowane organizacje, wśród których powszechniejszy był model dwupoziomowy.

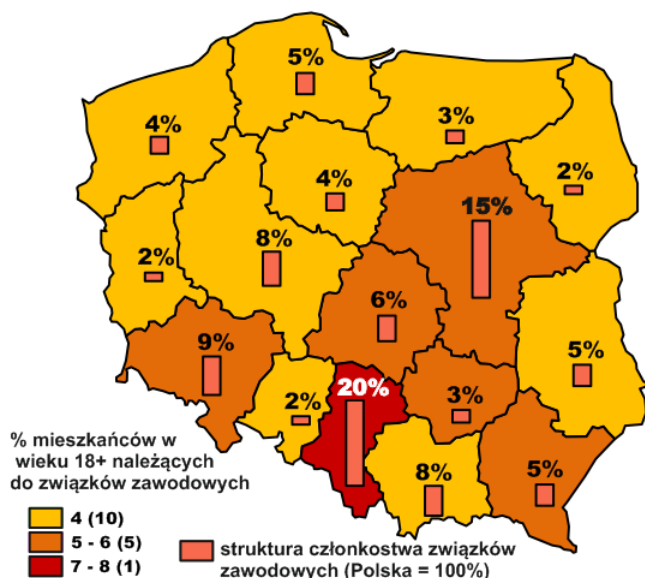
BAZA CZŁONKOWSKA

W 2014 r. do objętych badaniem na formularzu SOF-2 związków zawodowych należało 1,6 mln osób. Osoby zrzeszone w związkach zawodowych stanowiły 5% dorosłej ludności Polski, 11% - w odniesieniu do wszystkich osób pracujących, 17% - zatrudnionych na podstawie stosunku pracy oraz 19% - pracowników zakładów pracy zatrudniających powyżej 9 osób¹⁵.

Na listach członkowskich w związkach zawodowych częściej znajdowali się mężczyźni niż kobiety – stanowiąc 54% wszystkich zrzeszonych. Poszczególne związki zawodowe były zróżnicowane pod względem reprezentacji płci, stosownie do struktury zatrudnienia w poszczególnych branżach. Wyraźna dominacja mężczyzn była obserwowana w związkach działających w zakładach pracy zajmujących się: budownictwem, górnictwem, wytwarzaniem energii, dostawami wody, rolnictwem i transportem – wskaźnik przeciętnego udziału mężczyzn wśród członków organizacji zakładowych wyniósł 80%-88%. Feminizacja natomiast była bardzo wyraźna w związkach zawodowych działających w ochronie zdrowia i pomocy społecznej (79%) oraz działalności finansowej i ubezpieczeniowej (73%). W sumie w 36% związków mężczyźni stanowili ponad 3/4 członków, zaś w 27% - równie wysoki był udział kobiet.

Związki zawodowe oprócz pracowników zrzeszają również emerytów – w 2014 r. wszystkie badane związki zawodowe zadeklarowały, że należało do nich łącznie 126 tys. osób przebywających na emeryturze. Osoby te stanowiły 8% ogólnej liczby członków związków zawodowych. Przynależność osób przebywających na emeryturze nie rozkładała się proporcjonalnie między organizacje, do większości (64%) jednostek zrzeszających członków nie należał żaden emeryt, a takie organizacje w których udział emerytów przekroczył 50% stanowiły zaledwie 1%.

Mapa 2. Struktura członkostwa związków zawodowych i udział członków w liczbie dorosłych mieszkańców według województw w 2014 r.¹⁶

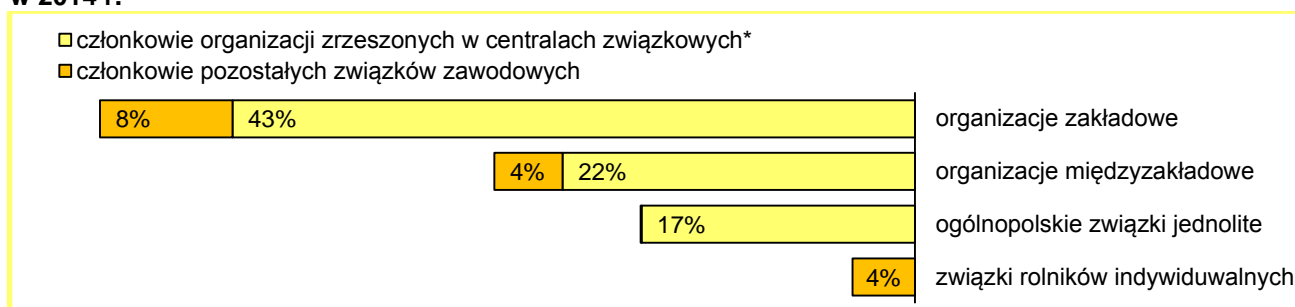
Członkostwo według miejsca lokalizacji organizacji związkowej było silniej zróżnicowane niż rozkład terytorialny samych organizacji związkowych. Zarówno pod względem udziału w strukturze, jak również udziału liczby członków związków wśród dorosłej ludności na pierwszym miejscu znajdowało się województwo śląskie - związkowcy z tego województwa stanowili 20% wszystkich członków oraz 8% w zestawieniu z liczbą dorosłych mieszkańców tego województwa. Na drugiej pozycji również pod względem obu wskaźników lokowało się województwo mazowieckie – 15% udział w strukturze członków i 6% wśród mieszkańców województwa w wieku 18 i więcej lat.

¹⁴ W 2014 r. były to: Forum Związków Zawodowych, NSZZ „Solidarność” i Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych.

¹⁵ Dane o liczbie: mieszkańców Polski w wieku 18 lat i więcej na 31.12.2014 r. za: Bank Danych Lokalnych; pracujących na 31.12.2013 r. za: *Rocznik Statystyczny RP 2014*, s.239; zatrudnionych na podstawie stosunku pracy na 31.12.2013 r. za: *Rocznik Statystyczny RP 2014*; s.239; pracujących w zakładach zatrudniających powyżej 9 osób na 30.09.2014 r. za: *Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2014 r.*, s. 24.

¹⁶ W zakresie ogólnopolskich jednolitych związków zawodowych zostały uwzględnione dane na temat członków z poszczególnych województw.

Wykres 2. Struktura członkostwa związków zawodowych według rodzaju jednostek związkowych i przynależności do związków zasiadających w Trójstronnej Komisji ds. Społeczno-Gospodarczych w 2014 r.**

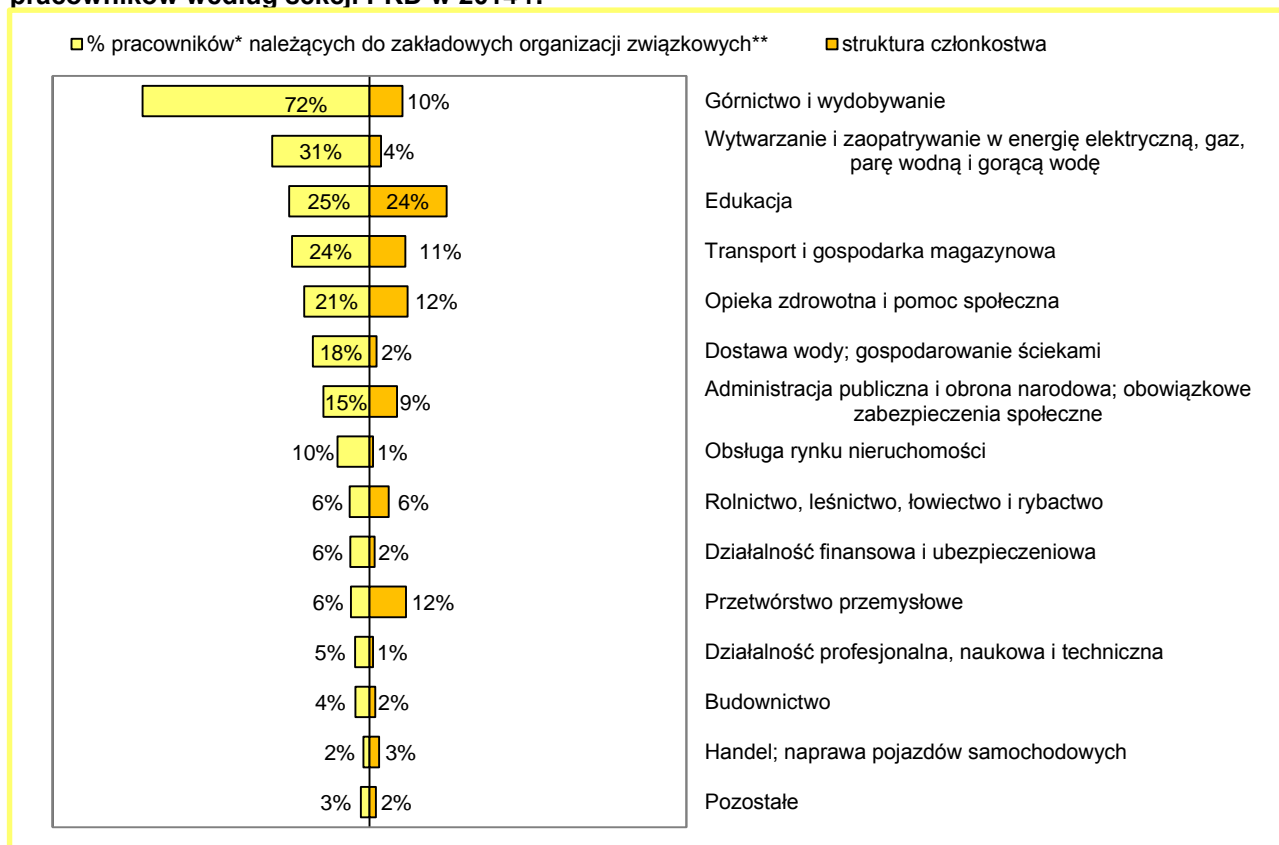

* Reprezentujące związki zawodowe w Trójstronnej Komisji ds. Społeczno-Gospodarczych.

** Dane na wykresie nie sumują się dokładnie do 100% ze względu na zaokrąglenia.

Ponad połowa z 1,6 mln członków zrzeszona była w jednostkach zakładowych (52%), następnie w organizacjach międzyzakładowych (27%). Odrębną grupę istotną pod względem członkostwa stanowiły związki zawodowe ze złożoną strukturą organizacyjną, których jednostki podległe nie były jednak zarejestrowane w rejestrze REGON (tzw. związki jednolite) – należało do nich 17% członków związków zawodowych. Najmniejszą część stanowili zaś członkowie związków zawodowych rolników indywidualnych (4%). Zdecydowana większość członków (83%) przynależała do organizacji zrzeszonych w trzech centralach związkowych, które reprezentowały stronę związkową w Trójstronnej Komisji ds. Społeczno-Gospodarczych.

Wykres 3. Struktura członkostwa zakładowych organizacji związkowych oraz odsetek uzwiązkowienia pracowników według sekcji PKD w 2014 r.

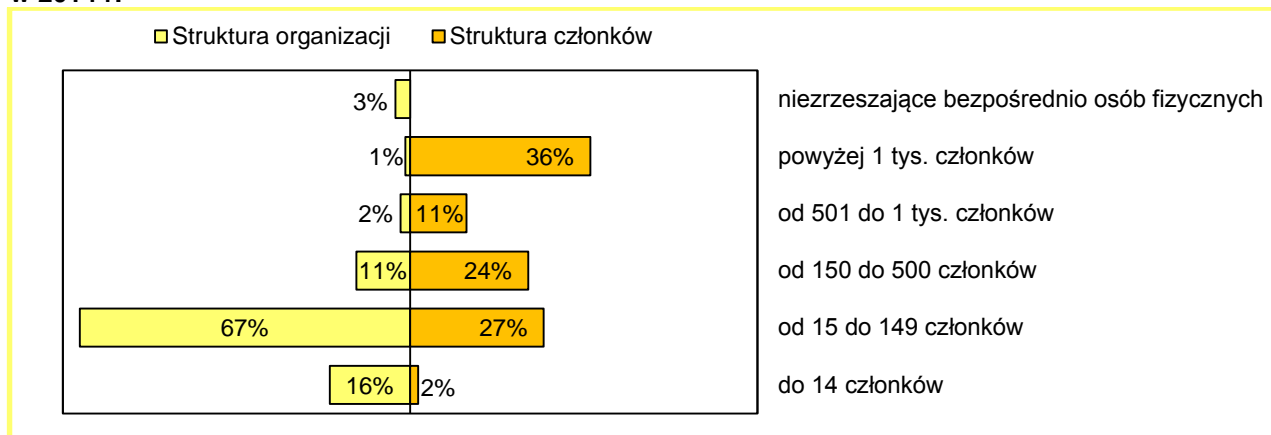
* Uwzględniono liczbę osób pracujących w podmiotach zatrudniających powyżej 9 osób na koniec trzeciego kwartału 2014 r. za: *Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2014 r.*, GUS 2015 tab. 5 *Pracujący według sekcji gospodarki narodowej w 2014 r.*, s. 24. Z wyjątkiem sekcji *Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo*, gdzie uwzględniono liczbę wszystkich osób pracujących na dzień 31.12.2013 r., za: *Rocznik Statystyczny RP 2014*, GUS 2014, Tabl. 6 (165). *Pracujący a według sekcji i działów*, s.241.

** Wśród członków jednostek zakładowych uwzględniono również członków związków zawodowych rolników indywidualnych oraz największych jednolitych związków zawodowych działających w konkretnych branżach.

Struktura członkostwa zakładowych organizacji związkowych wskazuje, że najwięcej osób należało do związków działających w ramach edukacji (24%), następnie przetwórstwa przemysłowego oraz opieki

zdrowotnej i pomocy społecznej (po 12%). Jednak, gdy zestawia się dane o członkostwie z liczbą pracujących w danej branży w zakładach pracy zatrudniających powyżej 9 osób, to zdecydowanie pod względem udziału pracowników przynależących do związków wyróżniało się górnictwo i wydobywanie. Aż 72% pracowników tej sekcji PKD zrzeszonych było w zakładowych organizacjach związkowych.

Wykres 4. Struktura związków zawodowych i liczby ich członków według klas liczby członków w 2014 r.

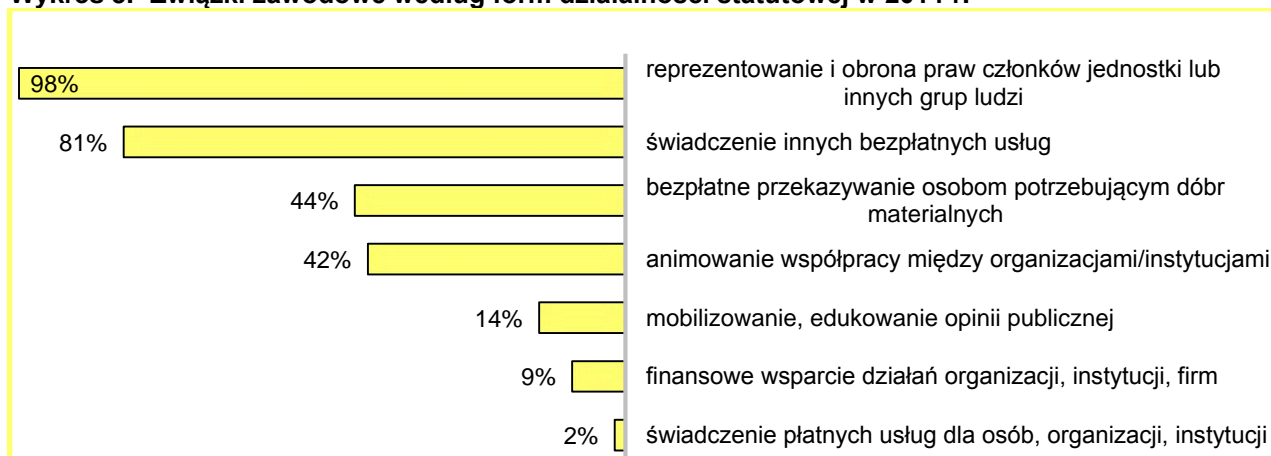

Największa część organizacji związkowych zrzeszała co najmniej 15 członków, ale nie więcej niż 149 członków (67%), dość istotny udział miały jeszcze organizacje małe, czyli liczące nie więcej niż 14 członków (16%) oraz od 150 do 500 członków (11%). Natomiast struktura członkostwa rozkładała się inaczej – najwięcej członków grupowały organizacje masowe (powyżej 1 tys. członków) – 36%, choć stanowiły zaledwie 1% z wszystkich związków zawodowych. Istotny udział w strukturze członków miały także organizacje zrzeszające od 15 do 149 członków (27%) oraz od 150 do 500 członków (24%).

FORMY DZIAŁALNOŚCI ZWIĄZKÓW

W 2014 r. 9 na 10 związków zawodowych deklarowało prowadzenie co najmniej 3 różnych rodzajów działań. Jeden związek średnio wskazywał zaangażowanie w 6 rodzajach aktywności.

Wykres 5. Związki zawodowe według form działalności statutowej w 2014 r.

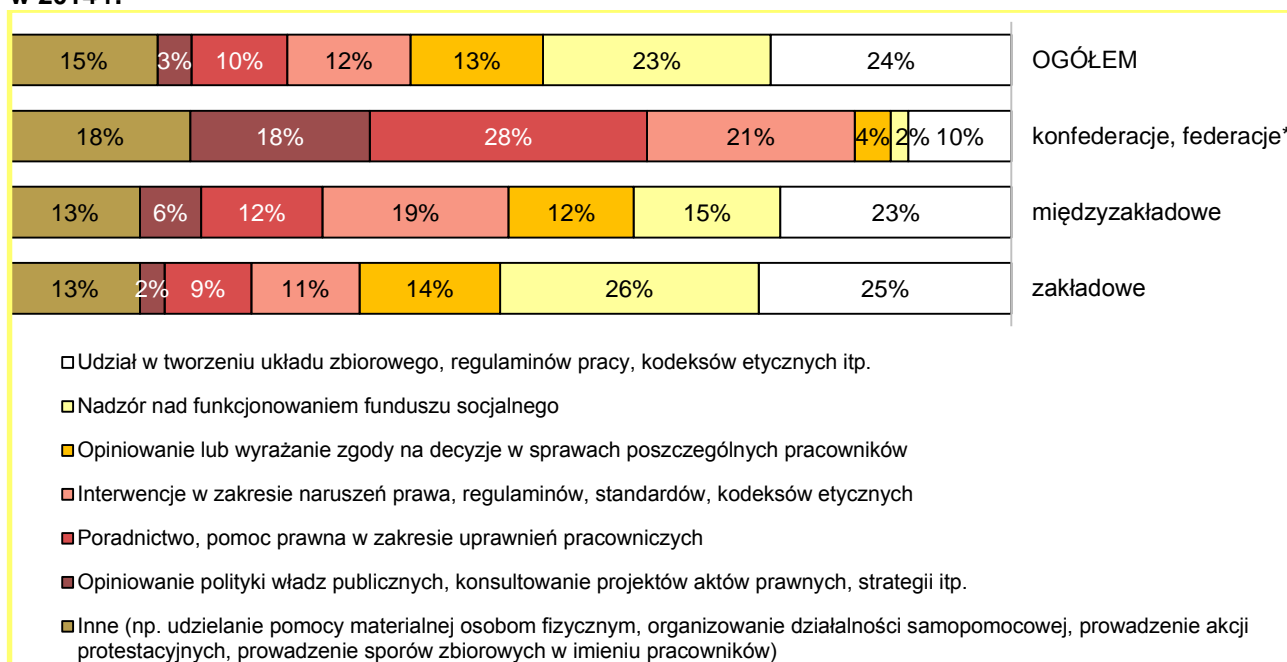
Działalność statutowa niemal wszystkich związków zawodowych (98%) była związana z reprezentowaniem oraz obroną praw członków jednostki lub innych grup ludzi. W ramach tego typu działań związki zawodowe realizowały najczęściej: nadzór nad funkcjonowaniem funduszu socjalnego (87%), opiniowanie lub wyrażanie zgody na decyzje w sprawach poszczególnych pracowników (74%), udział w tworzeniu układów zbiorowych, regulaminów pracy, kodeksów etycznych itp. (69%), interwencje w zakresie naruszeń prawa, regulaminów, standardów, kodeksów etycznych (54%). W ramach reprezentowania i obrony praw członków co piąta organizacja związkowa deklarowała działalność polegającą na interwencji związku w przypadku sporu

zbiorowego z pracodawcą, a prowadzenie akcji protestacyjnych, w tym strajkowych (także strajki solidarnościowe) co trzeci związek zawodowy.

Nieco rzadziej formą działalności statutowej było świadczenie innych bezpłatnych usług (81%). W ramach tej grupy działań organizacje zajmowały się m.in.: poradnictwem i pomocą prawną dotyczącą uprawnień pracowniczych (66%), organizowaniem działalności samopomocowej (40%) oraz działalnością kulturalno-oświatową lub sportową (32%).

Bezpłatne przekazywanie osobom potrzebującym dóbr materialnych, w tym także płacenie za usługi na rzecz tych osób, zadeklarowało 44% jednostek związkowych. Niemal równie rozpowszechniona była działalność związana z animowaniem współpracy między organizacjami lub instytucjami (42%). Rzadziej działalność związków zawodowych dotyczyła mobilizowania, edukowania opinii publicznej (14%), finansowego wsparcia działań osób prawnych (9%) oraz świadczenia płatnych usług (2%).

Wykres 6. Struktura związków zawodowych według najważniejszych rodzajów działalności statutowej w 2014 r.

* łącznie z jednolitymi związkami zawodowymi

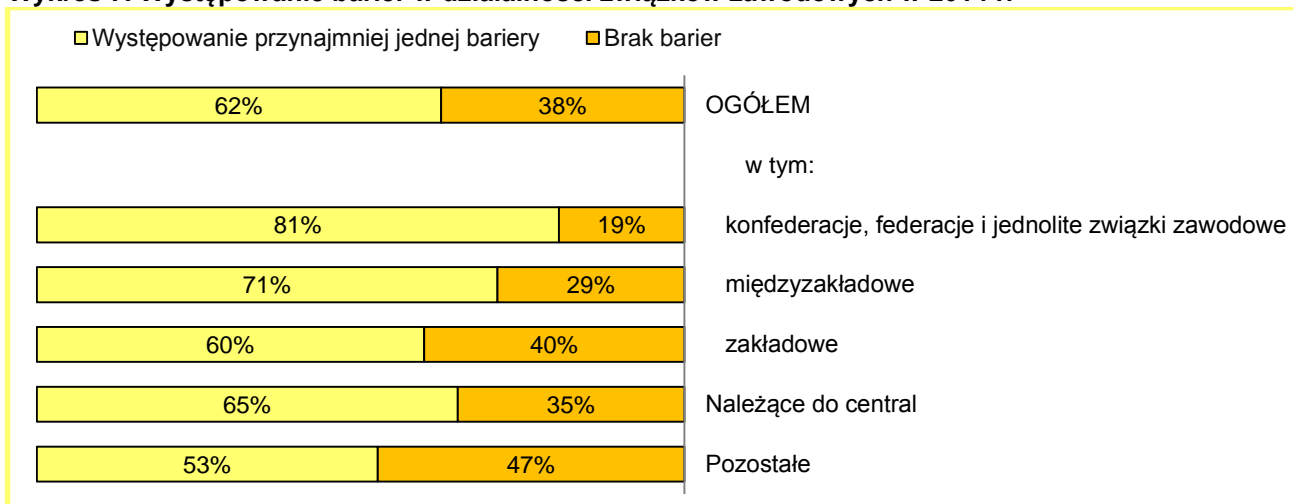
Spośród wszystkich typów prowadzonych działań związki zawodowe określały jeden, najważniejszy z punktu widzenia czasu, który na niego poświęciły w 2014 r. Największa część organizacji związkowych wskazała na udział w tworzeniu układu zbiorowego, regulaminów pracy, kodeksów etycznych itp. (24%), a następnie nadzór nad funkcjonowaniem funduszu socjalnego (23%). Te dwa typy działalności były najbardziej czasochłonne również dla największej części organizacji zakładowych – odpowiednio 25% i 26% jednostek. Nieco inaczej kształtowała się struktura według głównej aktywności wśród organizacji międzyzakładowych. Najwięcej organizacji międzyzakładowych wskazywało swój udział w tworzeniu układu zbiorowego, regulaminów pracy, kodeksów etycznych itp. (23%), ale drugą co do liczebności była grupa podmiotów poświęcających najwięcej czasu na interwencje w zakresie naruszeń praw, regulaminów, standardów i kodeksów etycznych (19%). Natomiast organizacje wyższego szczebla najczęściej zajmowały się poradnictwem i pomocą prawną w zakresie uprawnień pracowniczych (28%), interwencjami w zakresie naruszeń praw, regulaminów itp. (21%) oraz opiniowaniem polityk władz publicznych, konsultowaniem projektów aktów prawnych itp. (18%).

BARIERY DZIAŁALNOŚCI

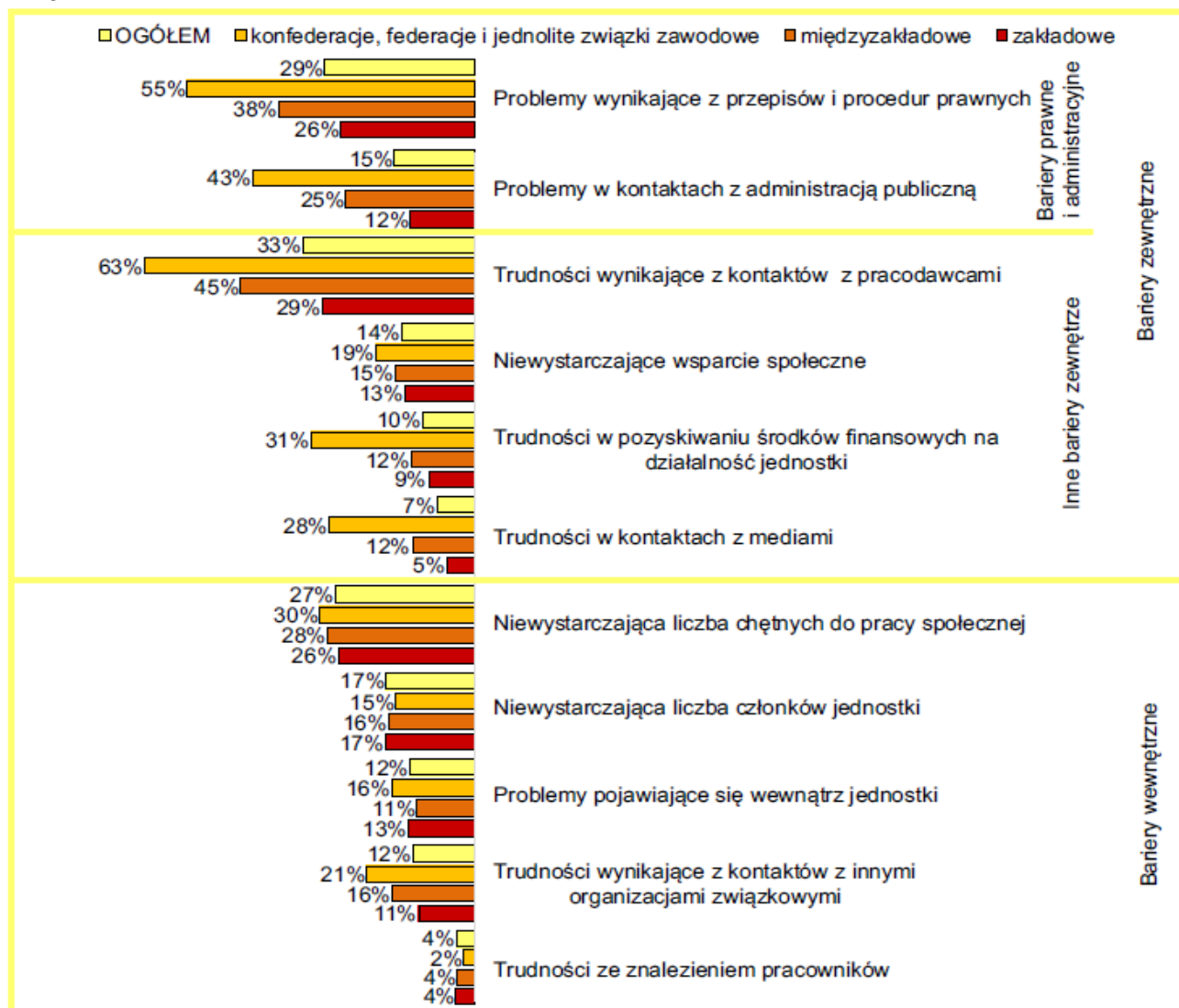
Większość jednostek organizacyjnych związków zawodowych (62%) zadeklarowało, że w 2014 r. doświadczało problemów prowadząc swoją działalność. Odpowiedzi były zróżnicowane w zależności od poziomu struktury związkowej. Najczęściej na problemy wskazywały organizacje znajdujące się najwyżej w strukturze (81%), następnie działające na terenie kilku zakładów pracy (70%), a najrzadziej – działające tylko w jednym zakładzie pracy (60%). W tym wymiarze wyraźny jest też podział na organizacje zrzeszone

w centralach związkowych – 65% z nich wskazało problemy - i pozostałe związki zawodowe, wśród których analogiczny odsetek był niższy o 12 pkt. proc. i wyniósł 53%.

Wykres 7. Występowanie barier w działalności związków zawodowych w 2014 r.

Wykres 8. Związki zawodowe według rodzajów barier działalności i miejsca w strukturze organizacyjnej w 2014 r.

Najczęściej wskazywanym przez organizacje związkowe problemem były trudności w kontaktach z pracodawcami – bariera ta dotyczyła co trzeciej jednostki. Zdecydowanie częściej trudności

w kontaktach z pracodawcami odczuwane były wśród struktur wyższego szczebla (63%) niż wśród organizacji międzyzakładowych (45%) i zakładowych (29%). Niewiele mniej organizacji wskazywało problemy związane z obowiązującymi przepisami i procedurami prawnymi – barierę tę zadeklarowało 29% spośród wszystkich związków zawodowych. Ona również była częściej odczuwana przez struktury nadrzędne - 55% wobec 38% wśród jednostek międzyzakładowych i 26% wśród zakładowych. Na trzecim miejscu pod względem częstotliwości wskazań były problemy związane z niewystarczającą liczbą chętnych do pracy społecznej (27%). Niewystarczające zaangażowanie członków w pracę na rzecz związku w podobnym stopniu odczuwały organizacje na wszystkich poziomach struktury organizacyjnej (od 30% wśród konfederacji i federacji do 26% wśród jednostek zakładowych).

Dla konfederacji, federacji i związków jednolitych istotne znaczenie miały jeszcze problemy wynikające z: kontaktów z administracją publiczną (43%), trudności w pozyskiwaniu środków finansowych na swoją działalność (31%) i kontaktów z mediami (28%). Te rodzaje problemów w zdecydowanie mniejszym zakresie dotyczyły organizacji międzyzakładowych, a najmniejszym – zakładowych. Natomiast problemy, które w podobnej części wskazywały wszystkie typy jednostek organizacyjnych związków zawodowych miały charakter barier wewnętrznych. Na niewystarczającą liczbę członków wskazywały nawet nieco częściej jednostki zakładowe (17%) i międzyzakładowe (16%) niż struktury wyższego szczebla (15%).

AKTYWNOŚĆ CZŁONKÓW ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Członkowie związków zawodowych potwierdzają swoje zaangażowanie w działalność związkową głównie na dwa sposoby – poprzez uiszczanie składek członkowskich oraz poprzez nieodpłatną pracę na rzecz związku.

W 2014 r. związki zawodowe deklarowały, że składki członkowskie za poprzedni rok opłaciło 86% ich członków. W grupie organizacji zrzeszonych w centralach związkowych reprezentowanych w Trójstronnej Komisji ds. Społeczno-Gospodarczych odsetek ten przekroczył 90%, w pozostałych związkach zawodowych zrzeszających pracowników najemnych - 87%, zaś wśród organizacji rolników indywidualnych wyniósł jedynie 4%, co wynikało z tego, że większość związków zrzeszających rolników z zasady nie pobiera składek od swoich członków. Nieodpłatna, z perspektywy związków zawodowych, praca na ich rzecz miała dwójaki charakter. Po pierwsze była to praca społeczna, czyli wykonywana przez członków dobrowolnie i w czasie wolnym – deklarowało ją aż 95% jednostek związkowych ponadzakładowych. Po drugie była to praca, wykonywana w godzinach zatrudnienia u pracodawcy, za którą przysługiwało działaczowi normalne wynagrodzenie od pracodawcy – z takiej możliwości korzystało 18% organizacji związkowych.

W sumie związki zawodowe wykazały, że w ciągu roku w nieodpłatną pracę na ich rzecz zaangażowanych było 182 tys. członków. Średnio w jednym związku świadczyło ją 14 członków, ale w połowie związków było to nie więcej niż 5 osób. Jednak ¼ członków pracujących nieodpłatnie na rzecz związków wykazywana była przez podmioty niezrzeszające bezpośrednio osób, co powoduje, że jeden członek mógł być wykazany zarówno na poziomie organizacji zakładowych, jak i w strukturach. Po odjęciu zaangażowanych członków wskazywanych przez struktury federacyjne liczba aktywnych członków wyniosła 138 tys. osób.

EKONOMICZNE ASPEKTY DZIAŁALNOŚCI ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

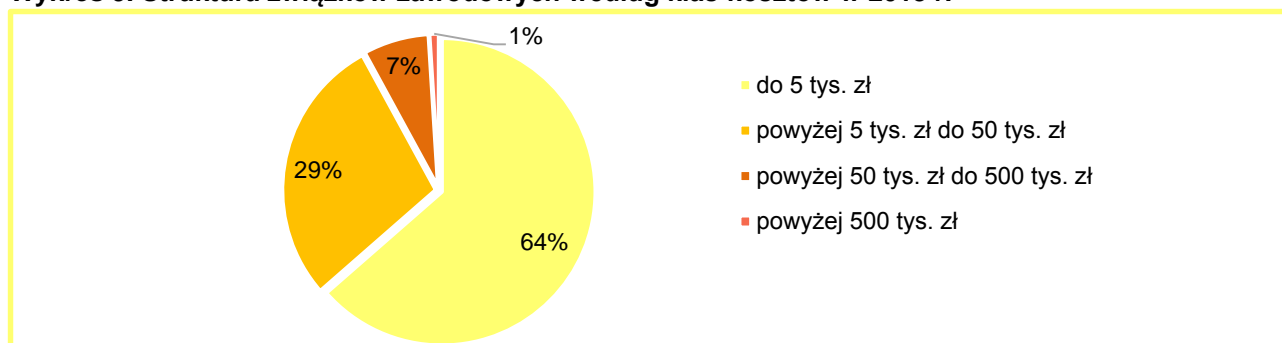
Związki zawodowe nie prowadziły szerokiej działalności ekonomicznej. Pracowników etatowych zatrudniała jedynie co 50 organizacja związkowa i z reguły był to podmiot z najwyższego poziomu związkowej struktury organizacyjnej. Koszty działalności 64% organizacji związkowych były niskie i nie przekraczały 5 tys. złotych rocznie, zaś grupa podmiotów ponosząca koszty przekraczające 0,5 mln złotych stanowiła tylko 1% zbiorowości.

Innym ekonomicznym przejawem działalności związków zawodowych jest działalność gospodarcza. Ma ona co do zasady charakter pomocniczy względem ich działalności statutowej¹⁷. Związki zawodowe korzystały niezwykle rzadko z tej możliwości. W 2014 r. działalność gospodarczą prowadziło tylko 0,6% wszystkich związków zawodowych. Co więcej średnio spośród 4 organizacji z zarejestrowaną w Krajowym Rejestrze Sądowym działalnością gospodarczą 3 faktycznie ją prowadziły¹⁸.

¹⁷ Zgodnie z art. 24 ustawy o związkach zawodowych dochody z takiej działalności powinny być przeznaczone na działalność statutową.

¹⁸ Dane na 31 grudnia 2014 r.

Wykres 9. Struktura związków zawodowych według klas kosztów w 2013 r.

Działalność gospodarcza najczęściej była prowadzona w grupie konfederacji, federacji i jednolitych związków zawodowych (5%). Działalność ta w przeważającej mierze była związana ze sprzedażą detaliczną w niewyspecjalizowanych sklepach oraz z wynajmem i zarządzaniem nieruchomościami własnymi lub dzierżawionymi.

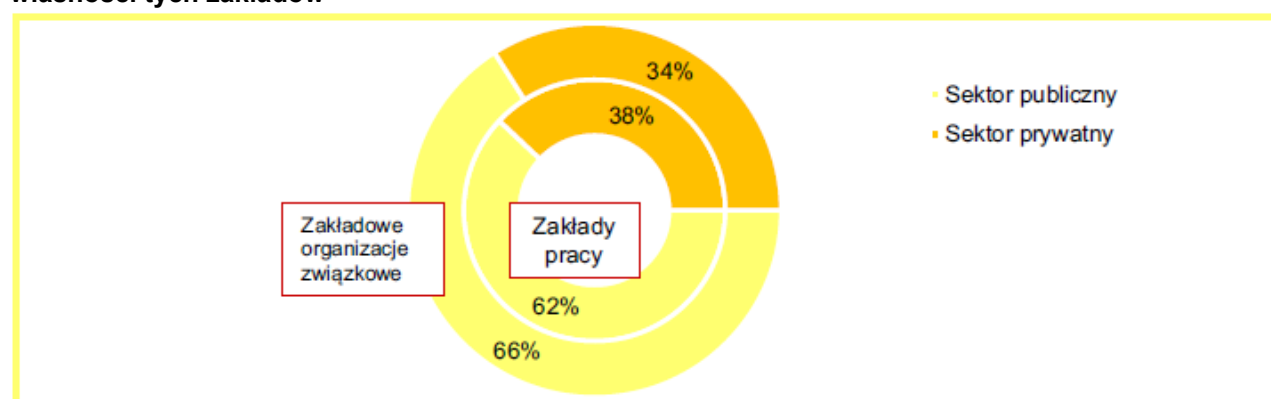
Drugą formą rynkowego pozyskiwania środków na działalność, w którą mogą angażować się związki zawodowe jest posiadanie udziałów w przedsiębiorstwach, takich jak: spółdzielnie oraz spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, akcyjne, jawne lub komandytowe. Wyniki badania wskazują, że udziały w przedsiębiorstwach posiadała niewielka liczba organizacji - tylko 1,4%. W tym zakresie podobnie, jak w przypadku działalności gospodarczej, udziały w przedsiębiorstwach występowały najczęściej w grupie konfederacji, federacji i jednolitych związków zawodowych (7%).

ZAKŁADY PRACY, W KTÓRYCH DZIAŁAJĄ ZWIĄZKI ZAWODOWE

Choć aktywną działalność prowadziło 10,2 tys. zakładowych organizacji związkowych to zakładów pracy, na terenie których były one zlokalizowane odnotowano 6,3 tys., a więc na jeden zakład przypadały średnio mniej niż 2 organizacje związkowe. Grupa zakładów pracy, w których działała więcej niż jedna organizacja związkowa stanowiła 27% zakładów pracy, w których były takie organizacje, a w 1% zakładów, funkcjonowało co najmniej 5 organizacji związkowych.

Zakładowe organizacje związkowe najczęściej działały na terenie średniej wielkości zakładów pracy, zatrudniających między 50 a 249 osób (55% uzwiązkowionych zakładów pracy), następnie w dużych zakładach pracy, a więc z zatrudnieniem od 250 osób (31%), zaś najrzadziej w podmiotach zatrudniających mniej niż 50 osób (14%).

Wykres 10. Struktura zakładowych organizacji związkowych i zakładów pracy według sektora własności tych zakładów*

* Sektor własności został określony na podstawie danych z Bazy Jednostek Statystycznych.

Zakłady pracy, w których działały organizacje związkowe częściej reprezentowały sektor publiczny (62%) niż sektor prywatny (38%). Odsetek zakładowych organizacji związkowych zlokalizowanych w zakładach pracy sektora publicznego był jeszcze wyższy i wyniósł 66%, co świadczy o tym, że na terenie podmiotów sektora publicznego zlokalizowanych było przeciętnie więcej organizacji związkowych niż w zakładach z sektora prywatnego.

Zestawienie liczby działających zakładów pracy, w których pracuje co najmniej 10 osób¹⁹ z liczbą zakładów pracy określonego typu, na terenie których były zlokalizowane organizacje związkowe, wskazuje, że najwyższe uzwiązkowanie występowało w sektorze publicznym wśród przedsiębiorstw państwowych, a następnie w zakładach opieki zdrowotnej (odpowiednio 55% i 49%). W sektorze prywatnym wyróżniały się spółdzielnie – w tej grupie odsetek podmiotów, w których były związki, notuje 4-krotnie wyższą wartość, niż wśród spółek (odpowiednio 17% i 4% podmiotów).

ANEKS METODOLOGICZNY

Notatka została opracowana na podstawie wyników badania przeprowadzonego przez GUS w 2014 r. przy użyciu formularza *Sprawozdanie z działalności związków zawodowych* (SOF-2). W badaniu wykorzystano również dane ze źródeł administracyjnych (ZUS, KRS). Badaniem objęte zostały wszystkie związki zawodowe zarejestrowane w rejestrze REGON i posiadające osobowość prawną, w tym związki zawodowe rolników indywidualnych.

Przed realizacją badania przeprowadzono kilkuetapowe prace związane z opracowaniem kartoteki do badania. Ze względu na to, że nie były prowadzone systematyczne badania statystyczne organizacji związkowych duża część organizacji zarejestrowanych w rejestrze REGON faktycznie nie prowadziła działalności. W pierwszej kolejności były więc prowadzone prace aktualizacyjne. Na podstawie Bazy Jednostek Statystycznych utworzono listę, która następnie została zaktualizowana o dane z KRS. Po aktualizacji w bazie znajdowało się 19,0 tys. organizacji związkowych. Pod koniec 2013 r. została przeprowadzona przez statystyków weryfikacja stanu aktywności prawno-ekonomicznej tych podmiotów, a także aktualizacja danych kontaktowych. Pracownicy Urzędu Statystycznego w Krakowie kontaktowali się telefonicznie z organizacjami i zakładami pracy, w których działały związki zawodowe. Ta praca pozwoliła na wykluczenie z bazy podmiotów nieaktywnych. Ostatecznie w kartotece do badania znalazło się 15,2 tys. podmiotów.

Związki zawodowe miały możliwość wypełnienia elektronicznego formularza na Portalu Statystycznym GUS lub przekazania formularza papierowego (SOF-2). Dane zbierane były przez pracowników Ośrodka Badania Gospodarki Społecznej w Krakowie jesienią 2014 r. Ostatecznie uzyskano dane od 12,3 tys. jednostek. W trakcie badania ustalono, że 2,1 tys. organizacji było nieaktywnych. Natomiast z 0,8 tys. organizacji nie nawiązano kontaktu albo jednostki te odmówiły złożenia sprawozdania – stanowiły one 5% wszystkich aktywnych organizacji. W związku z tym konieczne było skonstruowanie wag analitycznych, za pomocą których uogólniono dane na całą populację aktywnych podmiotów. W warstwach uwzględniono województwo siedziby organizacji, miejsce w związkowej strukturze organizacyjnej oraz fakt przynależności lub nie do jednej z central związkowych reprezentowanych w Trójstronnej Komisji ds. Społeczno-Gospodarczych.

Tablica 1. Realizacja badania na formularzu SOF-2 w 2014 r.

Wyszczególnienie	Liczba organizacji (w tys.)	Odsetek organizacji (w %)
Organizacje w kartotece	15,2	100
Organizacje, które złożyły sprawozdanie	12,3	81
Organizacje nieaktywne	2,1	14
Organizacji, z którymi nie nawiązano kontaktu albo jednostki te odmówiły złożenia sprawozdania	0,8	5

Za pomocą formularza SOF-2 zebrano dane dotyczące m.in.: struktury organizacyjnej, form prowadzonej działalności i istniejących barier, a także członkostwa i pracy społecznej. W oparciu o źródła administracyjne opracowano natomiast informacje na temat skali i form zatrudnienia (dane z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych) oraz cech charakteryzujących zakłady pracy, na terenie których funkcjonowały zakładowe organizacje

¹⁹ Według stanu Bazy Jednostek Statystycznych na dzień 31.12.2014 r.

związkowe (dane z REGON i KRS). Dane z badania dotyczą stanu na dzień 30 września 2014 r., z wyjątkiem pytań dotyczących:

- barier i form działalności (dane za 2014 r.),
- członków płacących składki, pracy społecznej i oddelegowanej, kosztów działalności (dane za 2013 r.).

Opracowanie merytoryczne:

**Departament Badań Społecznych
i Warunków Życia we współpracy
z Urzędem Statystycznym w Krakowie**

Karolina Goś-Wójcicka

Tel: 22 608 31 79

e-mail: k.gos-wojcicka@stat.gov.pl

Tomasz Sekuła

Tel: 12 361 01 13

e-mail: t.sekula@stat.gov.pl

Rozpowszechnianie:

Rzecznik Prasowy Prezesa GUS

Artur Satora

Tel: 22 608 3475, 22 608 3009

e-mail: rzecznik@stat.gov.pl

Więcej na: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoieczna-wolontariat/>